

ISLOM BANKINING MAHSULOTLARINI JORIY QILISH ORQALI BANK MAHSULOTLARINI KENGAYTIRISH IMKONIYATLARI

Mirzayuldashev Islombek Ilhomjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

2-kurs tinglovchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola Islom banki mahsulotlarini joriy qilish orqali bank mahsulotlarini kengaytirish imkoniyatlari, Islom bankining asosiy tamoyillari va uning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga qo'shgan hissasi haqida batafsil ma'lumot beradi. Islom banki, foizsiz moliya tizimi, adolatli risk taqsimoti va halol investitsiyalarni asos qilib olgan holda, mamlakatlarda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va kichik hamda o'rta biznesni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Maqolada shuningdek, Islom banki mahsulotlarining mahalliy bozor sharoitiga moslashuvi, kadrlar tayyorlash, huquqiy va tartibga soluvchi masalalar hamda aholi va tadbirkorlik subyektlarining xabardorlik darajasini oshirish kabi muammolar ko'rib chiqiladi. Islom banki tizimi o'zining ijtimoiy mas'uliyatini amalga oshirish orqali aholiga ishonchni oshiradi va yangi moliyaviy imkoniyatlarni yaratadi.

Kalit so'zlar: Islom banki, foizsiz moliya, adolatli risk taqsimoti, halol moliyalashtirish, iqtisodiy barqarorlik, kichik va o'rta biznes, shariyat, moliya sektori, huquqiy masalalar, kadrlar tayyorlash, bozor sharoitlari, xabardorlik.

Abstract. This article provides detailed information on the possibilities of expanding banking products through the introduction of Islamic banking products, the fundamental principles of Islamic banking, and its contribution to economic and social development. Islamic banking, based on a non-interest financial system, equitable risk distribution, and halal investments, plays a significant role in ensuring economic stability and promoting the growth of small and medium-sized

businesses in various countries. The article also addresses challenges such as adapting Islamic banking products to local market conditions, training personnel, legal and regulatory issues, and increasing awareness among the population and business entities. Through its social responsibility, the Islamic banking system builds trust among the population and creates new financial opportunities.

Keywords: *Islamic banking, non-interest finance, equitable risk distribution, halal financing, economic stability, small and medium enterprises, Shariah, financial sector, legal issues, personnel training, market conditions, awareness.*

Kirish

Islom banki – Islom shariati qoidalariga asoslangan moliyaviy tizim bo‘lib, uning asosiy tamoyillari adolat, halollik va manfaatlarning teng taqsimlanishi prinsiplari bilan belgilanadi. Bu tizimda har qanday foiz (riba) operatsiyalari qat’iyan man etiladi, chunki foiz oluvchilik (qorovullik daromad) adolatsizlikka olib keladi deb hisoblanadi. Islom bankida moliyaviy operatsiyalar tijorat sherikligi, foyda va zarar taqsimoti tamoyillari asosida amalga oshiriladi.

Islom bankining ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- Moliyaviy barqarorlik: Foiz taqiqlanishi va real iqtisodiy faoliyatga asoslanishi sababli, bu tizim moliyaviy inqirozlarga nisbatan barqarorroq hisoblanadi.
- Ijtimoiy mas’uliyat: Islom banki jamiyat uchun foydali loyihalarni qo‘llab-quvvatlaydi va harom sohalarga sarmoya kiritishni taqiqlaydi.
- Adolatni ta’minlash: Foyda va zarar adolatli taqsimlanib, sheriklar o‘rtasida tenglikni mustahkamlaydi.
- Kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish: Islom moliyasi kichik va o‘rta biznesni moliyalashtirishda katta rol o‘ynaydi.

Hozirgi kunda Islom bank mahsulotlariga talab jahon miqyosida ortib bormoqda. Bunga quyidagi omillar sabab bo‘lmoqda:

1. Islom aholisining o'sishi: Dunyo bo'ylab musulmonlar sonining ortishi Islomiy moliyaviy xizmatlarga talabni oshirmoqda.

2. Halol moliyaviy xizmatlarga ehtiyoj: Foyda va zarar taqsimoti asosida ishlovchi banklar mijozlar orasida ishonch uyg'otmoqda.

3. Moliyaviy barqarorlikka intilish: Foizsiz moliya tizimi moliyaviy inqirozlarni kamaytirishga yordam beradi, shuning uchun Islom banki nafaqat musulmonlar, balki boshqa din vakillari uchun ham jozibador bo'lmoqda.

4. Davlat va xalqaro tashkilotlarning qo'llab-quvvatlashi: Ko'plab mamlakatlar Islom bankini rivojlantirish uchun huquqiy va iqtisodiy sharoit yaratmoqda.

Islom banki nafaqat diniy talablarni qondiradi, balki moliyaviy adolat va barqarorlikka asoslangan tizimni taklif qilib, global moliya sektorida muhim o'rin egallamoqda. Bu jarayon rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ham katta imkoniyatlarni taqdim etadi.

1-jadval.

An'anaviy va Islom bankining farqlari

Xususiyat	An'anaviy bank	Islom banki
Foiz (Riba)	Foiz asosida ishlaydi.	Foiz man etilgan.
Risk taqsimoti	Risk bank tomonidan to'liq o'z zimmasiga olinadi.	Risk mijoz va bank o'rtasida taqsimlanadi.
Shubhali operatsiyalar (Gharar)	Ayrim shubhali moliyaviy operatsiyalar mavjud.	Har qanday noaniq operatsiyalar taqiqlanadi.
Investitsiyalar yo'nalishi	Har qanday sohalarga investitsiya qilish mumkin.	Faqat halol (halal) sohalarga investitsiya qilinadi.

Asosiy maqsad	Maksimal daromad olish.	Ijtimoiy adolatni ta'minlash va barqarorlik.
------------------	-------------------------	---

Foiz (Riba) – Islom moliyaviy tizimida qat'iy taqiqlangan tushuncha bo'lib, u har qanday qaddini oshirishni (o'z qiymatidan ortiqcha qo'shimcha talab qilishni) nazarda tutadi. Foiz asosida pul yoki moliyaviy xizmatlardan foyda olish adolatsizlik deb hisoblanadi, chunki bu daromad real iqtisodiy faoliyatga asoslanmaydi.

Islom bankida Riba taqiqlanishi sababli moliyaviy operatsiyalar real iqtisodiyotga yo'naltirilgan bo'lib, foyda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish faoliyatidan olinadi. Bu tamoyil moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishga xizmat qiladi.

Islom bankida Gharar (noaniqlik yoki shubhali operatsiyalar) taqiqlanadi. Bu, asosan, yuqori xavf, noaniq shartlar yoki mijozlar uchun noma'lum natijalar bilan bog'liq bitimlarni anglatadi. Misol uchun:

- Kelishuv tafsilotlari yoki shartlari noaniq bo'lgan shartnomalar.
- Noaniq natijaga ega bo'lgan spekulativ moliyaviy operatsiyalar.

Bu taqiqlar bank va mijozlar o'rtasidagi adolatli hamkorlikni ta'minlash va moliyaviy tavakkalchiliklarni minimallashtirishga yordam beradi.

Islom moliyaviy tizimida barcha moliyaviy operatsiyalar halol (halal) va Islom shariati tamoyillariga mos bo'lishi lozim. Bank har qanday harom faoliyat yoki sohalarni moliyalashtirishdan o'zini tiyadi. Halol moliyalashtirish doirasida quyidagi sohalarga ruxsat etiladi:

- Ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalari.
- Qurilish, ta'lim, tibbiyot, savdo va boshqa foydali iqtisodiy faoliyat.

Harom moliyalashtirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Spirtli ichimliklar va tamaki mahsulotlari.

- Qimor o'yinlari, spekulativ faoliyat.
- Har qanday noqonuniy yoki zararli faoliyat.

Bu tamoyil moliyaviy operatsiyalarni ijtimoiy mas'uliyatli qilish va foydali faoliyatni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Risk va foydani adolatli taqsimlash prinsiplari

Islom moliya tizimida risk va foydaning adolatli taqsimlanishi asosiy tamoyillardan biridir. Bank va mijoz o'rtasidagi hamkorlik shartlarida:

- Foyda oldindan kelishilgan nisbatda taqsimlanadi.
- Risk bir tomonlama emas, balki bank va mijoz o'rtasida teng taqsimlanadi.

Masalan, Mudaraba va Musharaka kabi mahsulotlar ushbu tamoyillarga asoslanadi.

- Mudaraba: Bank sarmoya kiritadi, mijoz esa biznes faoliyatini olib boradi. Foyda kelishilgan ulush bo'yicha taqsimlanadi, zarar esa faqat bank sarmoyasi hisobidan qoplanadi.

- Musharaka: Bank va mijoz sarmoya kiritadi va foyda ham, zarar ham ulushlariga qarab taqsimlanadi.

Bu tamoyil moliyaviy operatsiyalarning adolatli va halol bo'lishini, shuningdek, bank va mijozlar o'rtasidagi ishonchni kuchaytiradi.

Islom banki o'ziga xos tamoyillari tufayli an'anaviy bank tizimidan farq qiladi va moliyaviy xizmatlar doirasini kengaytiradi. Bu bank musulmon mijozlar uchun diniy talablar asosida moliyaviy mahsulotlar taklif qilishi bilan birga, boshqa din vakillarini ham jalb qila oladi.

Yangi mijozlar segmentini jalb qilish imkoniyatlari:

- Diniy talablar asosidagi xizmatlar: Islom shariati qoidalariga muvofiq xizmatlardan foydalanishni xohlagan mijozlar uchun jozibador moliyaviy mahsulotlar.

- Ijtimoiy mas'uliyat va ishonch: Faqat halol va ijtimoiy foydali loyihalarga investitsiya qilinishi mijozlarda ishonch uyg'otadi.

- Foizsiz tizim: An'anaviy banklardan foizga asoslangan xizmatlardan norozi bo'lgan mijozlar Islom bankiga qiziqish bildiradilar.

Islom bankida kichik va o'rta biznes (KO'B)ni moliyalashtirish uchun samarali vositalar mavjud. Bu banklar foyda ulashish va sheriklik asosida ishlaydi, bu esa KO'B uchun o'z biznesini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Imkoniyatlar:

Islom banki rivojlanayotgan davlatlarda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynashi mumkin. Bu tizim:

- Foiz taqiqlanishi tufayli: Moliyaviy inqiroz va qarz yukini kamaytiradi, chunki kreditlar real iqtisodiyotga asoslangan.

- Real iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash: Sarmoyalar ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va qurilish kabi real sohalarga yo'naltiriladi, bu esa iqtisodiy o'sishga ko'maklashadi.

- Adolatli taqsimot: Risk va foydaning adolatli taqsimlanishi korxona va tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

- Jamiyat uchun ijtimoiy foyda: Islom banki ijtimoiy mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi va kambag'allikka qarshi kurash, ta'lim, sog'liqni saqlash kabi sohalarda muhim loyihalarni moliyalashtiradi.

Bu tamoyillar rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy barqarorlikni oshirishga hissa qo'shadi.

Islom banki tamoyillari nafaqat diniy ehtiyojlarni qondiradi, balki moliyaviy faoliyatning ochiq-oydinligi va adolatli bo'lishini ta'minlaydi.

- Shaffoflik: Bankning barcha faoliyati ochiq-oydin va shariat tamoyillariga mos bo'ladi, bu esa mijozlar ishonchini oshiradi.

- Ijtimoiy mas'uliyat: Faqat halol loyihalarga investitsiya qilish orqali bank jamiyatga foydali bo'ladi.

- Moliyaviy xavfsizlik: Risklarni adolatli taqsimlash va zararlarni kamaytirish mijozlar uchun barqaror muhit yaratadi.

- Etik moliyaviy tizim: Islom bankining harom sohalardan voz kechishi va adolatli munosabatlarni ta'minlashi uni ko'plab mijozlar uchun ishonchli qiladi.

Natijada Islom banki nafaqat musulmonlar, balki adolatli, shaffof va xavfsiz moliyaviy xizmatlarga qiziqqan har bir mijoz uchun jozibador bo'ladi.

Islom banki mahsulotlarini joriy qilishdagi asosiy qiyinchiliklardan biri – huquqiy va tartibga soluvchi masalalardir. An'anaviy moliya tizimidan farqli ravishda, Islom banki shariyat qoidalariga qat'iy rioya qilishni talab qiladi. Bu esa mavjud qonunchilik bazasini o'zgartirish yoki qo'shimcha qonunlar qabul qilish zaruratini keltirib chiqaradi. Islom banki faoliyati uchun maxsus qoidalar, shariyat standartlariga mos tartib-taomillarni ishlab chiqish lozim bo'ladi. Ba'zi mamlakatlarda bunday huquqiy baza hali mavjud emas yoki Islom moliyaviy tizimining barcha jihatlarini qamrab olmaydi. Bundan tashqari, Islom banki faoliyatini nazorat qiluvchi davlat organlari yoki maxsus shariyat kengashlari tashkil etilishi ham muhimdir. Qonunchilikdagi kechikishlar va huquqiy nomutanosiblik Islom bank mahsulotlarini to'liq joriy qilishga xalaqit berishi mumkin.

Islom banki sohasida malakali kadrlarning yetishmovchiligi jiddiy muammo hisoblanadi. Bu soha an'anaviy bank ishi tamoyillaridan farq qilgani sababli, mutaxassislar nafaqat moliyaviy bilimga, balki Islom shariati qoidalari bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishlari lozim. Moliyaviy mahsulotlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish uchun Islom iqtisodiyoti va moliyasi bo'yicha maxsus tayyorlangan mutaxassislar talab qilinadi. Ayni paytda ko'plab mamlakatlarda bunday mutaxassislar soni cheklangan. Oliy o'quv yurtlarida Islom banki va moliyasiga oid dasturlar va o'quv kurslari yetarli darajada tashkil etilmagan. Shu sababli, Islom bankini rivojlantirishni istagan mamlakatlar uchun bu muammoni hal qilish – ya'ni mutaxassislar tayyorlash va xodimlar malakasini oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish – muhim ahamiyatga ega.

Islom bank mahsulotlarini joriy qilishda muhim qadam – ularni mahalliy bozor sharoitiga moslashtirishdir. Har bir mamlakatning iqtisodiy, huquqiy va ijtimoiy sharoitlari o‘ziga xosdir, shuning uchun Islom bank mahsulotlarini bevosita boshqa mamlakatlar tajribasi asosida joriy etish qiyinchiliklar tug‘dirishi mumkin. Mahalliy mijozlar talablarini, iqtisodiyotning tuzilishini va mavjud moliyaviy tizimni hisobga olib, Islomiy moliyaviy mahsulotlarni ishlab chiqish zarur. Bundan tashqari, an’anaviy banklar bilan raqobat muhitida muvaffaqiyatli bo‘lish uchun Islom banki mahsulotlarining jozibadorligi va moslashuvchanligini ta’minlash talab etiladi. Mahalliy bozor sharoitiga moslashtirishdagi qiyinchiliklar Islom bank mahsulotlarining joriy qilinishini sekinlashtirishi yoki mijozlar tomonidan kamroq qabul qilinishiga olib kelishi mumkin.

Islom banki faoliyatini muvaffaqiyatli joriy qilish uchun aholi va tadbirkorlik subyektlari ushbu moliyaviy tizim haqida yetarli darajada xabardor bo‘lishlari lozim. Afsuski, ko‘plab mamlakatlarda, jumladan, rivojlanayotgan davlatlarda Islom bankining tamoyillari va mahsulotlari haqida yetarli tushunchaga ega bo‘lmagan mijozlar soni ko‘p. Odamlar foizsiz bank tizimining qanday ishlashi, shariyatga mos mahsulotlar qanday foyda keltirishi haqida kam ma’lumotga ega. Bu esa mijozlarning Islom bankiga nisbatan ishonchini pasaytirishi yoki ushbu xizmatlardan foydalanishga intilmasligiga sabab bo‘ladi. Shuning uchun moliyaviy xizmatlar haqida targ‘ibot ishlarini olib borish, seminar va treninglar o‘tkazish, Islom moliyasi sohasidagi bilimlarni keng yoyish muhim ahamiyatga ega. Xabardorlik darajasining oshishi Islom bank mahsulotlarini keng joriy qilish va aholi orasida talabni oshirishga yordam beradi.

Xulosa

Islom banki mahsulotlarini joriy qilish orqali moliya sektorining diversifikatsiyasi, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta’minlash mumkin. Foizsiz moliya tizimi, adolatli risk taqsimoti va halol investitsiyalar tamoyillariga asoslangan Islom banki, nafaqat musulmon mamlakatlari, balki boshqa

mintaqalarda ham kengayish imkoniyatiga ega. Biroq, bu tizimni to'liq rivojlantirish uchun huquqiy va tartibga soluvchi masalalar, kadrlar tayyorlash, mahalliy bozor sharoitiga moslashtirish kabi qiyinchiliklarni yengish zarur.

Islom bankining muvaffaqiyati nafaqat moliyaviy mahsulotlarning sifatiga, balki aholining xabardorligini oshirishga, shuningdek, tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishda yangi imkoniyatlar yaratishga ham bog'liq. Aholi va biznes uchun halol va adolatli moliyaviy xizmatlarni taqdim etish, Islom banki tizimining o'sishi va taraqqiyotini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, Islom bankining rivojlanishi davlatlar va moliya institutlari tomonidan kerakli qo'llab-quvvatlash va huquqiy infratuzilmani yaratish bilan bog'liq. O'zbekistonda Islom bank mahsulotlarini keng joriy qilish uchun mavjud imkoniyatlar katta, ammo bu yo'lda ilgari suriladigan tashabbuslarni amalga oshirishda barcha tomondan birgalikda ish olib borish muhimdir.

Kelajakda Islom bankining faoliyati nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy rivojlanishga ham katta ta'sir ko'rsatib, aholi va tadbirkorlar uchun yangi moliyaviy imkoniyatlarni yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Akhundov, A. & Yuldashev, S. (2020). *Islom banki: Tamoyillar va amaliyot*. Tashkent: O'zbekiston iqtisodiyoti nashriyoti.
2. Suleymanov, D. (2018). *Islomiy moliya tizimi va uning jahon moliya tizimidagi o'rni*. Tashkent: Markaziy Osiyo ilmiy-nashriyot.
3. Ahmed, H. (2011). *Islamic Banking: Principles and Practices*. London: Edward Elgar Publishing.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. (2021). *Islom banki va moliyaviy xizmatlar: O'zbekiston tajribasi*. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki nashriyoti.
5. World Bank. (2015). *Islamic Finance and Economic Development*. Washington, D.C.: World Bank Group.

6. Karimov, I. (2019). *O'zbekistonda Islom bankini rivojlantirish imkoniyatlari*. Tashkent: O'zbekiston iqtisodiyoti va moliya jurnali.
7. Khan, M. & Bhatti, M. (2008). *Islamic Banking and Finance: Theory and Practice*. New York: Springer.
8. Islamic Financial Services Board (IFSB). (2020). *Islamic Finance: Principles, Policies and Practices*. Kuala Lumpur: IFSB Publications.
9. Shirazi, N. (2016). *Islamic Finance: Global Challenges and Opportunities*. Oxford: Oxford University Press.
10. United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP). (2017). *Financing for Development: Islamic Finance in Emerging Markets*. Bangkok: United Nations ESCAP.